

Soud by na hry nešel aneb o hledání optimální jednotky analýzy*

The Court Rather Would not See the Plays. On the Search for the Optimal Unit of Analysis

Jaroslav Benák**

Abstrakt

Text je příspěvkem do sympozia ke knize Citační analýza judikatury. Autor řeší otázku, zda nemohlo být dosaženo zajímavějších výsledků při výběru jiné jednotky analýzy. Tedy, zda při empirickém zkoumání soudnictví není zajímavější se dívat primárně do „nižších pater“ než na soudy či dokonce soudnictví jako celek. Další text předestírá několik možných strategií, které mohou přinést zajímavá zjištění o českém Ústavním soudu a jeho vnitřním fungování.

Klíčová slova

Citační analýza judikatury; ústavní soudnictví; metodologie.

Abstract

The text is a contribution to the symposium on the book Citační analýza judikatury. The author addresses the question whether more interesting results could not have been achieved by choosing a different unit of analysis. That is, whether, in empirically examining the case law, it might not be more interesting to look primarily at the “lower levels” (i. e. individual judges or judicial panels) than at the courts or even the judiciary as a whole. The following text presents several possible strategies that may yield interesting findings about the Czech Constitutional Court and its inner workings.

Keywords

Citation Analysis; Czech Constitutional Court; Methods.

Úvod

Vnímání judikatury a její role se v české doktríně i právní praxi za poslední dekády významně posunulo. Dobře to ilustruje srovnání úvodních pasáží dvou vydání knihy Judikatura a právní

* Tento článek vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu Soudy a soudci (MUNI/A/1426/2022) podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

** Ing. Mgr. Jaroslav Benák, Ph.D., Katedra ústavního práva a politologie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Constitutional Law and Political Science, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: jaroslav.benak@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-6981-7954 / Scopus ID: 57213836946

argumentace. Dnes se již prakticky nevedou spory o tom, že judikatura má pro právní praxi svou relevanci. Ohledně závaznosti judikatury se tak již neklade otázka, jestli, ale spíše jak.

Značně se rozšiřuje i okruh strategií, jak s judikaturou pracuje právní akademie. Vedle tradičních žánrů založených na komentáři či kritice jediného rozhodnutí¹ nebo na shrnutí relevantní judikatury k určitému tématu² se objevují i studie zaměřené na to, jak judikatura proměňuje celá odvětví právního řádu.³

S judikaturou pracuje i řada autorek a autorů, kteří se na právo dívají „zvenku“ a slovy J. H. H. Weilera píše „books about the law“.⁴ Veřejně dostupná judikatura vrcholných českých soudů představuje zdroj dat pro řadu různě koncipovaných výzkumů.

Některé autorky a autoři vyhledáváním v databázích získávají podklady pro kvantitativní analýzu činnosti soudů,⁵ jindy je takové vyhledávání výchozím krokem pro další práci s textem vyhledaných rozhodnutí⁶ či rozhodnutí, jež nalezenému rozhodnutí předcházela.⁷ Dostupnost soudních rozhodnutí, a především možnost jejich počítačového zpracování otvírá cestu k výzkumům, které jdou za rámec zkoumání „landmark cases“ běžného v právu, a zabývají se celou populací všech rozhodnutí.⁸ Výzkumnice a výzkumníci jednotlivá rozhodnutí kódují a měří například sílu derogačních rozhodnutí ústavních soudů

¹ Z textů nedávno publikovaných v Časopise pro právní vědu a praxi mohou být příkladem této strategie články KOTLÁN, P. Subsidiarita trestní represe v nálezů Ústavního soudu ČR ze dne 26. 5. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 46/18. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, roč. 28, č. 4. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2020-4-7> a KOTLÁN, P. Pandemie nemoci COVID-19, nouzový stav a rozsudek trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. 29, č. 3. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2021-3-10>

² Například BRYCHTA, K., KUPČÍK, P., PROCHÁZKA, V. Pojmové znaky podvodu na DPH v judikatuře Soudního dvora Evropské unie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. 29, č. 3. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2021-3-8>

³ STYPA, O. Vliv judikatury Evropského soudu pro lidská práva na systém vojenského soudnictví Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. 29, č. 3. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2021-3-5> nebo KOSAŘ, D., LIXINSKI, L. Domestic Judicial Design by International Human Rights Courts. *American Journal of International Law*. 2015, roč. 109, č. 4. DOI: <http://doi.org/10.5305/amerjintellaw.109.4.0713>

⁴ WEILER, J. H. H. The Court of Justice on Trial: Hjalte Rasmussen: On Law and Policy in the European Court of Justice. *Common Market Law Review*. 1987, č. 24, s. 555. DOI: <https://doi.org/10.54648/COLA1987027>

⁵ GANGUR, P. Obecné soudy jako předkladatelé návrhů Ústavnímu soudu. In: *Základní práva a ústavní principy v judikatuře obecných soudů*. Praha: Leges, 2021.

⁶ Takto je koncipována například Kratochvílova studie hledající v odůvodněních rozhodnutí důvody deference Ústavního soudu KRATOCHVÍL, J. Důvody pro zdrženlivý přezkum Ústavním soudem. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 4. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2022-4-6>

⁷ V jiné své publikaci Kratochvíl získal podle zákona o svobodném přístupu k informacím rozhodnutí, jež byla napadena ústavní stížností, a zkoumal, zda rozhodnutí Ústavního soudu závisí na kvalitě práce obecných soudů s doktrínami Ústavního soudu KRATOCHVÍL, J. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha, 2020.

⁸ Příkladem může být výzkum zaměřený na práci soudů s odkazy judikaturu ESLP. ŠIPULOVÁ, K., SMEKAL, H., JANOVSÝ, J. Searching for a Reference: Using Automated Text Analysis to Study Judicial Compliance. *Masaryk University Journal of Law and Technology*. 2018, roč. 12, č. 2. DOI: <http://doi.org/10.5817/MUJLT2018-2-2>

(vnímanou jako míru, v níž je zákonodárce omezen při své další normotvorbě).⁹ I výzkumy zaměřené kvalitativně využívají skutečnosti, že je možno respondentům předestřít kvantitativní data o judikatuře či konkrétní veřejně dostupná soudní rozhodnutí.¹⁰

Důležitým příspěvkem k mozaice dosavadních přístupů ke studiu judikatury je výzkum založený na citační analýze judikatury. Kolektiv vedený Jakubem Haraštou se citační analýzou judikatury zabývá dlouhodobě a komentovaná kniha¹¹ tak představuje důležitý milník jejich výzkumu. Rozhodně jí však nebylo v této oblasti řečeno vše, a i proto si k této knize dovoluji učinit několik komentářů a doporučení pro další výzkum.

Podle Harašty může mít citační analýza přínos v oblasti získávání informací, určování klíčových rozhodnutí a při empirickém zkoumání činnosti soudů.¹² Vzhledem k zaměření mého vlastního výzkumu se mé komentáře budou soustředit na téma empirického zkoumání soudů a mé úvahy budou vycházet primárně z mého zájmu o ústavní soudnictví.

Hlavní osou předkládaného textu je otázka či pochybnost, zda nemohlo být dosaženo zajímavějších výsledků při výběru jiné jednotky analýzy. Tedy, zda při empirickém zkoumání soudnictví není zajímavější se dívat primárně do „nižších pater“ než na soudy či dokonce soudnictví jako celek. V dalším textu předestírám několik možných strategií, které mohou přinést zajímavá zjištění o českém Ústavním soudu¹³ a jeho vnitřním fungování.

1 Jednotka analýzy

*„Jakkoli by na hry soud nešel, určitou myšlenku neshy, byť možná schovanou v záplavě obrazů poněkud nečekaných a i slovy žalovaných extrémních.“*¹⁴ Tato věta pochází z rozsudku Městského soudu v Brně o žalobě Dominika Duky a Ronalda Němce proti dvěma brněnským divadlům, jež v rámci festivalu Divadelní svět Brno uvedla divadelní hry Prokletí a Naše násilí, vaše násilí.¹⁵ Formulace, že soud by na hry nešel, působí nepatřičně, o to víc, že je uvedena v rozhodnutí vydaném jediným soudcem. Je zjevné, že možnost navštívit divadlo měl soudce, nikoliv však soud.

⁹ Východím metodologickým článkem v této oblasti je text PÓCZA, K., DOBOS, G., GYULAI, A. How to Measure the Strength of Judicial Decisions: A Methodological Framework. *German Law Journal*. 2017, roč. 18, č. 6. DOI: <http://doi.org/10.1017/S2071832200022422>. Dílčí studii zaměřenou na český Ústavní soud představila ŠÍPULOVÁ, K. The Czech Constitutional Court: Far away from political influence. In: PÓCZA, K. *Constitutional Politics and the Judiciary Decision-making in Central and Eastern Europe*. 1. vyd. Abingdon, New York: Routledge, 2019, s. 32–60. ISBN 978-1-138-60764-4. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429467097-3>

¹⁰ Tak tomu bylo například v případech rozhovorů popisovaných v práci SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Brno, 2021, s. 23. DOI: <http://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9884-2021>

¹¹ HARAŠTA, J., SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T., ŠAVELKA, J., POLČÁK, R., KASL, F., LOUTOCKÝ, P., MÍŠEK, J. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer, 2021 (dále „komentovaná kniha“).

¹² HARAŠTA, J. K významu citační analýzy při aplikaci práva. *Správní právo*. 2017, č. 3, s. 156–157.

¹³ Označení Ústavní soud či zkratku ÚS používám pro konkrétní soud působící v České republice od roku 1993. Pro obecné označení orgánu vykonávajícího koncentrované ústavní soudnictví volím název ústavní soud psaný s malým počátečním písmenem.

¹⁴ Rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 18. 3. 2019, č. j. 112 C 88/2018-190, bod 19.

¹⁵ Celý soudní spor včetně podrobného představení skutkových i právních okolností ve svém článku dobře popisuje Karolína Michková. MICHKOVÁ, K. Ochrana náboženského citění po česku: případ Duka a jeho dopady na ochranu náboženského citění v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 4. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2022-4-3>

Ovšem i v komentované knize najdeme podobné formulace. Příkladem může být tato věta: „Zatímco tedy Ústavní soud ponechává téměř polovinu svých rozhodnutí bez citací dřívějších rozhodnutí, pokud už na dřívější rozhodnutí odkazuje, činí tak v cca 70 % situací prostřednictvím odkazů na sebe sama.“¹⁶

Nepodezírám autorky a autory knihy z toho, že by si mysleli, že se soudní rozhodnutí rodí uvnitř soudu bez přispění lidí. Jejich přístup k analýze dat se mi ovšem zdá stát na předpokladu, že v rámci jednotlivého soudu jsou všechna rozhodnutí relativně homogenní. To, že tento předpoklad nemusí být pravdivý, ukazuje například Ladislav Vyhnánek ve svém článku o odkazech na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále „ESLP“) v rozhodnutích Ústavního soudu.¹⁷

Vyhnánek si všímá například toho, že v rozhodnutích, jejichž zpravodajem byl soudce Jan Musil, je nápadná odchylka v četnosti odkazů na judikaturu ESLP mezi prvním a druhým mandátem Jana Musila. Soudce Musil působil na Ústavním soudě v letech 2003–2013 a následně rovněž v letech 2014–2019. V průběhu Musilova prvního mandátu obsahovalo pouze 6 % meritorních rozhodnutí, jejichž byl Musil zpravodajem, alespoň jeden odkaz na rozhodnutí ESLP. V průběhu deseti let mezi roky 2003 a 2013 nejsou patrné nápadné odchylky. Ovšem krátce na to v letech 2014–2016 obsahuje odkaz na rozhodnutí ESLP již 17,9 % rozhodnutí zpravodávaných soudcem Musilem. Vyhnánek tento „skok“ připisuje změně složení týmu asistentů soudce Musila. Jako klíčový vnímá Vyhnánek příchod asistenta Leoše Olivy. Ten v minulosti působil jako asistent soudce Miloslava Výborného, přičemž 16,84 % rozhodnutí zpravodávaných soudcem Výborným mělo odkazy na rozhodnutí ESLP.¹⁸

Uvedený příklad ukazuje, že chceme-li analyzovat citační praxi soudů, dává smysl dívat se i „do nižších pater“ a pracovat i s jinými jednotkami analýzy než jen se soudem jako celkem. V dalším textu předestřu několik možných výzkumných strategií, které se zaměřují na Ústavní soud a jeho jednotlivé rozhodovací formace, tedy soudce zpravodaje, senáty a plénium.

2 V odpadkovém koši Ústavního soudu

Nejmenší rozhodovací formací činnou v rámci Ústavního soudu je soudce zpravodaj.¹⁹ Podle § 43 odst. 1 zákona o Ústavním soudu mu přísluší rozhodování o odmítnutí návrhu v pěti

¹⁶ HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 220.

¹⁷ VYHNÁNEK, L. A Holistic View of the Czech Constitutional Court Approach to the ECtHR's Case Law. On the Importance of Individual Justices. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2017, č. 77.

¹⁸ VYHNÁNEK, 2017, op. cit., s. 734–735.

¹⁹ Řada myšlenek v předkládaném textu vychází z výzkumu shrnutého v knize SMEKAL, 2021, op. cit. Tento výzkum je založen převážně na rozhovorech, před nimiž byla respondentům a respondentkám slíbena anonymita. Vzhledem k počtu žen působících v té době na ÚS v roli soudkyň (šlo pouze o Míladu Tomkovou a Kateřinu Šimáčkovou) jsme se rozhodli v knize používat generické maskulinum „soudce“, neboť jiný postup by mohl někdy vést k prolomení anonymity. Tuto konvenci zachovávám i v předkládaném textu a pro lepší přehlednost tak postupuji jednotně v celém textu i mimo situace, které bezprostředně reagují na tento výzkum. Pro zjednodušení textu přebírám rovněž generická maskulina používaná právními předpisy pro označení procesních rolí jako stěžovatel nebo advokát.

případech. Jde o situace, kdy navrhovatel neodstranil vady svého podání, ač ho k tomu soud vyzval; návrh byl podán opožděně; návrh byl podán někým k tomu zjevně neoprávněným; k projednání návrhu není Ústavní soud příslušný či jde o návrh nepřijatelný.

Potenciál pro aplikaci citační analýzy judikatury vidím v rozhodování o odmítnutí ústavní stížnosti pro neodstraněné vady. Častým důvodem takového odmítnutí je, že ústavní stížnost podá jednotlivec, který není zastoupen advokátem. Ústavní soud nemá možnost podmínku povinného zastoupení prominout ani stěžovateli advokáta sám ustanovit. Fakticky tak Ústavní soud stěžovatele vyzve, aby si advokáta zajistil, a poučí ho o možnosti požádat Českou advokátní komoru o určení advokáta dle zákona o advokacii. Česká advokátní komora se v rámci připomínkového řízení k věcnému záměru zákona o bezplatné právní pomoci vyjádřila,²⁰ že advokáta určí vždy, předloží-li žadatel výzvu k odstranění vad vydanou Ústavním soudem.

Tato situace může motivovat k morálnímu hazardu spočívajícímu v tom, že jednotlivci budou podávat ústavní stížnosti nezastoupení, aby získali zdarma advokáta od České advokátní komory.²¹ Vedle toho je pak takový postup neefektivní v případech, kdy se na Ústavní soud systematicky obracejí tíživí stěžovatelé, kteří přes opakované poučení v minulých věcech přicházejí opět bez právního zastoupení. Ústavní soud reagoval tak, že v případech, kdy stěžovatel prokazatelně byl v minulosti opakovaně poučen o formálních náležitostech ústavní stížnosti a jeho nová podání mají stále totožné vady (tedy například stěžovatel opakovaně není zastoupen advokátem), může Ústavní soud přistoupit rovnou k odmítnutí ústavní stížnosti, ač jde o vady, které by bylo možno odstranit.²²

V minulosti jsem formuloval hypotézu, že jednotliví soudci zpravodajové mohou jednat strategicky a při rozhodování, zda stěžovatele k odstranění vady vyzývat, nebo rovnou odmítnout s odkazem na výše popsanou doktrínu, mohou zohlednit i svůj postoj k meritu sporu předestřené v ústavní stížnosti.²³ Logika této úvahy je taková, že pokud se zpravodaj domnívá, že ústavní stížnost má naději na úspěch a zároveň mu očekávaný výsledek konvenuje, vyzve k odstranění vady. Naopak pokud by ústavní stížnost vedla k rozhodnutí, které soudcovým preferencím neodpovídá, k odstranění vady vyzývat nebude a využije popsanou doktrínu k bezprostřednímu zpravodajskému odmítnutí stížnosti.

Citační analýza může přispět k porozumění, jaká je reálná praxe jednotlivých soudců zpravodajů. Rozhodnutí, jímž se ústavní stížnost stěžovatele nezastoupeného advokátem odmítá, aniž by byl předtím vyzván k odstranění chybějícího právního zastoupení, totiž typicky obsahuje odkaz na několik předchozích věcí, v nichž byl tentýž stěžovatel marně vyzýván. Rekonstrukce jednotlivých řetězců takových odkazů může pomoci zjistit, zda se všichni

²⁰ Vyjádření České advokátní komory ke kritice věcného záměru zákona o bezplatné právní pomoci. *Česká justice* [online]. [cit. 26. 2. 2023]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2016/04/ATT00977.docx>

²¹ Další „bonus“ tohoto postupu pak může spočívat v tom, že Ústavní soud zpravidla určí lhůtu v trvání třiceti dní či přinejmenším v řádu týdnů a během této lhůty může stěžovatel rovněž promyslet argumentaci či obstarávat podklady pro ústavní stížnost a ve výsledku tak získá více času na přípravu podání, než by měl, kdyby dodržel zákon a podal ústavní stížnost již zastoupen advokátem.

²² Srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 11. 2017, sp. zn. III. ÚS 3477/17.

²³ BENÁK, J. In: SMEKAL a kol., op. cit., s. 118.

zpravodajové chovají stejně, či zda mezi nimi existují „průkopníci“, kteří začínají s aplikací této doktríny a jiní zpravodajové je pouze následují (tedy tuto doktrínu aplikují pouze v případě, že už ji vůči těmž stěžovateli dříve aplikoval jiný zpravodaj).

Prostřednictvím citační analýzy tak můžeme zjistit dvě věci. Jednak to, zda jsou různí soudci různě otevření vůči aplikaci příslušné doktríny a jednak to, zda jsou zpravodajové konzistentní ve svém chování vůči těmž stěžovateli. Jestliže týž zpravodaj nejprve několikrát odmítne ústavní stížnost, aniž by vyzýval k odstranění vad, a při další věci téhož stěžovatele jej vyzve k odstranění vady, může to být signál, že šlo o strategické rozhodnutí.

3 Senátní věci

Výraznou většinu svých rozhodnutí ÚS přijímá ve tříčlenných senátech. Věc podle rozvrhu práce napadne konkrétnímu soudci zpravodaji, jenž připraví koncept rozhodnutí, o němž následně jedná senát.²⁴ Již několik výzkumů se pokusilo osvětlit, jakou roli při tomto rozhodování hraje pluralita členů senátu. Závěry těchto výzkumů stručně představím a navážu na ně návrhy, jak by do dalšího zkoumání mohla být zapojena citační analýza judikatury.

Výzkum Terezy Papouškové založený na rozhovorech se soudci a jejich asistenty dospívá k závěru, že jednotliví zpravodajové využívají možnost odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost jako filtrační mechanismus, jímž nahrazují chybějící možnost vybírat si, o kterých případech bude meritorně rozhodnuto, jakou má například Nejvyšší soud USA.²⁵

Podle Papouškové velké množství rozhodovaných věcí vede k tomu, že ostatní dva členové senátu věnují větší pozornost věcem, v nichž zpravodaj navrhuje rozhodnout nálezem.²⁶ To má podle autorky za následek, že navrhne-li zpravodaj ústavní stížnost odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost, velmi pravděpodobně bude takovému návrhu vyhověno, neobjeví-li ostatní soudci při zběžné kontrole konceptu usnesení nějaké nesrovnalosti.²⁷

Jan Chmel na základě kvantitativní analýzy tvrdí, že senátní rozhodování je často formální a určující roli má osoba soudce zpravodaje.²⁸ K tomuto závěru Chmel dochází na základě porovnání míry vstřícnosti²⁹ jednotlivých soudců zpravodajů. Jednotliví soudci téhož senátu mají různou míru vstřícnosti, přičemž míra vstřícnosti konkrétního soudce je meziročně podobná.³⁰

²⁴ HOŘEŇOVSKÝ, J., CHMEL, J. Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2015, roč. 23, č. 3, s. 304. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cvpv/article/view/5299>

²⁵ PAPOUŠKOVÁ, T. Nastolování agendy u Ústavního soudu: Kdo a na základě čeho vybírá, která případy projednat a které odmítnout? *Jurisprudence* [online]. 2018, č. 6, s. 21 [cit. 16. 02. 2023]. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/nastolovani-agendy-u-ustavniho-soudu-kdo-a-na-zaklade-ceho-vybira-ktere-pripady-projednat-a-ktere-odmitnout.m-350.html>

²⁶ Ibid., s. 18.

²⁷ Ibid.

²⁸ CHMEL, J. Zpravodajové a senáty: Vliv složení senátu na rozhodování Ústavního soudu České republiky o ústavních stížnostech. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2017, roč. 25, č. 4. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2017-4-9>

²⁹ Vstřícností se rozumí poměr vyhovujících nálezů z celkového počtu rozhodnutí, v nichž daný soudce vystupoval jako soudce zpravodaj.

³⁰ CHMEL, 2017, op. cit., s. 758.

Vyhnánek Chmelova tvrzení koriguje na základě rozhovorů se soudci. Podle Vyhnánka soudci nevnímají svou roli v rámci senátu formálně a ani senátní rozhodování není formální.³¹ Naopak je argumentační střetávání jednotlivých členů senátu vnímáno uvnitř soudu jako velmi důležité.³² Vyhnánek předkládá alternativní hypotézy, které by mohly vysvětlit Chmelem pozorované rozpory ve vstřícnosti jednotlivých zpravodajů. Roli podle něj může hrát informační asymetrie mezi zpravodajem a votanty, jež vyplývá z nastavení senátního rozhodování i z omezeného disponibilního času, který mohou soudci jednotlivým případům věnovat.³³

Již zmiňovaný Vyhnánkův výzkum práce ÚS s judikaturou ESLP ukázal, že zpravodajové mnohdy pracují s judikaturou ESLP strategicky.³⁴ Metaforicky řečeno, používají masu rozhodnutí ESLP jako sklad, do něhož si chodí pro konkrétní rozhodnutí, která podporují argumentační linii ve prospěch řešení, k němuž už dříve došli jiným způsobem.

Domnívám se, že citační analýza judikatury může přispět k objasnění, jak funguje senátní rozhodování Ústavního soudu. V první řadě je zde potenciál přispět k diskusi o povaze senátního rozhodování. Dále pak může citační analýza judikatury osvětlit strategie při práci s judikaturou samotného ÚS.

Pro toto zkoumání se nabízí výzkumná otázka, zda si zpravodaj při koncipování návrhu rozhodnutí vybírá předchozí rozhodnutí, na která odkáže, podle toho, jaký senát je vydal. Komentovaná kniha v obecné rovině konstatuje, že odkaz na jiné soudní rozhodnutí se v textu rozhodnutí objevuje proto, že podle autora onoho rozhodnutí takový odkaz přispívá ke zvýšení kvality odůvodnění rozhodnutí.³⁵ V souladu s tímto modelem lze předpokládat, že zpravodaj na konkrétní rozhodnutí odkazuje proto, že tímto odkazem chce přesvědčit ostatní dva členy senátu, aby návrh podpořili. V případě konceptu nálezu by se tak nabízela možnost odkazovat na předchozí nálezy vlastního senátu. Jestliže v minulosti oba ostatní členové senátu hlasovali pro dané rozhodnutí, je vyšší šance, že je odkaz na toto konkrétní rozhodnutí přesvědčí, že má senát nyní rozhodnout obdobně.

V případě odkazu na usnesení se nabízí otázka, zda zpravodaj strategicky neodkazuje na usnesení jiného senátu. Takový odkaz může nést informaci, že i jiný senát, považovaný v rámci soudu za vstřícný vůči stěžovatelům, podobnou skutkovou situaci nevnímal jako porušení ústavně zaručeného základního práva.

Pro výzkum tohoto druhu je velmi vhodné zdůraznit, že nejpozději od zavedení pravidelných rotací členů senátu, už spisové značky jednotlivých rozhodnutí nenesou bez dalšího informaci o tom, zda dvě různá rozhodnutí senátu označeného týmž číslem³⁶ byla vydána stejnými třemi soudci. Nelze tak pouze mechanicky posuzovat, zda například rozhodnutí

³¹ SMEKAL a kol., op. cit., s. 139.

³² Ibid., s. 139–140.

³³ Ibid., s. 140.

³⁴ VYHNÁNEK, 2017, op. cit., s. 737.

³⁵ HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 48.

³⁶ Ústavní soud má čtyři senáty označené římskými číslicemi I–IV. Tyto číslice jsou následně uvedeny i ve spisové značce konkrétní věci.

III. senátu odkazuje na jiná rozhodnutí III. senátu. Užitečným při takovém zkoumání bude výzkum Štěpána Paulíka, který umožňuje kontrolovat složení senátu získané u novějších rozhodnutí z jejich metadat, u starších pak přímo z textu hlaviček jednotlivých rozhodnutí či na základě informací z rozvrhu práce.³⁷

Pro zkoumání vnitřního fungování senátu za použití citační analýzy judikatury by bylo vhodné pracovat s rozhodnutími z určité tematické oblasti, například z azylového práva. V rámci každé takové oblasti lze najít prejudikaturu, která je vstřícnější vůči stěžovatelům, i judikaturu, která jde spíš „na ruku“ veřejné moci. Podobný závěr ostatně najdeme i v komentované knize. Zde se odkazuje na americké studie, podle nichž soudci mohou mít tendenci odkazovat na „ideologicky přátelštější precedenty“.³⁸

Lze následně zkoumat, zda se liší míra používání takových odkazů v závislosti na tom, kdo je zpravodajem v dané věci. Rozhoduje-li tentýž senát někdy „pro stát“ a někdy „pro lidi“, přičemž u rozhodnutí týchž zpravodajů jsou shodné vzorce odkazů na prejudikaturu, svědčilo by to ve prospěch Chmelových tvrzení, že senátní rozhodování je spíše formální a klíčový je vliv soudce zpravodaje.

4 Máte soud? A mohla bych ho vidět?

„Když v roce 2011 Spojené národy žádaly libyjskou vládu, aby respektovala lidská práva svých občanů, nikdo nelhal, ačkoli sama OSN, Libye i lidská práva jsou jen výplody naší bohaté představivosti.“³⁹ Takto Harari ilustruje svou tezi, že lidé vynikají nad ostatní živočichy tím, že si dokáží představit entity, které nemají žádnou reálnou reprezentaci, díky čemuž mohou vytvářet velká společenství a účinněji spolupracovat. Ač o soudech výslovně nemluví, bezpochyby je soud obdobně fiktivní jako jím zmiňované příklady.

Z pohledu jednotlivého účastníka řízení se soud rozpadá do jednotlivých rozhodovacích formací. Jakkoliv mluvíme o právu na přístup k soudu, fakticky jde o přístup do řízení, jež je vedeno konkrétní rozhodovací formací. Z tohoto pohledu se zdá, že nedává smysl se výzkumně zabývat celým soudem.

Na druhé straně, jedním ze způsobů, jimiž chtěl ministr spravedlnosti Pospíšil dosáhnout zpřísnění kárných řízení se soudci, byl přechod kárné agendy od Nejvyššího soudu k Nejvyššímu správnímu soudu.⁴⁰ Tento krok lze číst tak, že Pospíšil očekával, že soudní řízení, které probíhá uvnitř jednoho soudu, bude vypadat jinak, povede-li se u soudu jiného.

V rámci soudu může fungovat řada neformálních mechanismů, které vedou k tomu, že jednotlivá rozhodnutí téhož soudu jsou si navzájem podobnější než rozhodnutí rozdílných

³⁷ Z tohoto výzkumu dosud nevzešly žádné publikace. Dataset a další informace jsou ovšem dostupné z: https://github.com/stepanpaulik/apex_courts_dataset

³⁸ HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 159.

³⁹ HARARI, Y. N. *Sapiens: stručné dějiny lidstva*. Voznice: Leda, 2021, s. 46.

⁴⁰ KOSAŘ, D., PAPOUŠKOVÁ, T. Přinesla „Pospíšilova“ reforma kárného řízení skutečně zpřísnění kárného postihu českých soudců? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2017, roč. 25, č. 2, s. 225–226. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2017-2-3>

soudů. Řada aspektů může souviset s neformálním vlivem soudních funkcionářů,⁴¹ existencí zvláštního analytického odboru v rámci soudu,⁴² diskuse mezi soudci včetně soudců, kteří v dané věci nerozhodují,⁴³ či vzájemnou dohodu soudců.⁴⁴ Někdy dokonce soudci kritizují, že v rámci soudu chybí dohoda, která by sjednotila určitou praxi (v daném výzkumu šlo o mediální vystupování soudců ÚS).⁴⁵

Pro detekci takových neformálních mechanismů může posloužit i citační analýza judikatury. Zde si však nevystačí sama. Její zjištění jako například, že rozhodnutí vrcholných soudů často obsahují odkazy na jiná rozhodnutí téhož soudu,⁴⁶ mohou být východiskem pro formulování hypotézy. Například takové, kterou podává výše citovaný text Martina Kopy, totiž, že soudci NSS preferují odkazování na judikaturu vlastního soudu před odkazy na judikaturu ESLP, z níž vyplývají totožné závěry. Pro ověřování takových hypotéz již však budou zapotřebí primárně kvalitativní metody.

Závěrem

Knihu Citační analýza judikatury a zejména výzkum, který vedl k jejímu vzniku, pokládám za významný počín. Klíčovým přínosem pro další výzkum je vytvoření datasetů a představení metodologie, jež může být dále využívána i jinými výzkumníci a výzkumníky.

Citační analýza má v českém prostředí velký potenciál a možné výzkumné strategie, které zahrnují její použití se zdaleka neomezují na ty, které jsem výše předstíhl. Jak upozorňuje Harašta, klíčová je volba vhodné výzkumné otázky.⁴⁷ Ve svém textu jsem se snažil ukázat, že nezbytnou součástí výzkumného designu je výběr vhodné jednotky analýzy. Některé jevy lze nejlépe studovat na úrovni jednotlivých rozhodovacích formací, u některých je třeba jít až na úroveň individuálních soudců. Již publikované výzkumy ukazují, že se v případech vrcholných soudů nelze zastavit ani na této úrovni, ale je třeba se zabývat tím, jakou roli hrají asistenti soudců a další pomocný personál.⁴⁸

⁴¹ BLISA, A., KOSAŘ, D. Court Presidents: The Missing Piece in the Puzzle of Judicial Governance. *German Law Journal*. 2018, roč. 19, č. 7. DOI: <http://doi.org/10.1017/S2071832200023324>

⁴² KOSAŘ, D., PETROV, J. The Architecture of the Strasbourg System of Human Rights: The Crucial Role of the Domestic Level and the Constitutional Courts in Particular. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2017, č. 77, s. 611–612.

⁴³ SMEKAL a kol., op. cit., s. 125, pozn. 423.

⁴⁴ KOPA, M. Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law – příběh o kabátu, který naše soudy nosí dál než košili. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. 29, č. 2, s. 381. DOI: <http://doi.org/10.5817/CPVP2021-2-9>

⁴⁵ SMEKAL a kol., op. cit., s. 175.

⁴⁶ HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 220.

⁴⁷ HARAŠTA, 2017, op. cit., s. 161.

⁴⁸ Na úrovni Soudního dvora EU se rolí těchto aktérů komplexně zabývá kniha PAVONE, T. *The Ghostwriters: Lawyers and the Politics behind the Judicial Construction of Europe*. Cambridge University Press, 2022. DOI: <http://doi.org/10.1017/9781009076326>

Z hlediska strategie výzkumu je dále třeba zohlednit limity, na které poukazuje i samotná kniha.⁴⁹ Citační analýza judikatury jakožto kvantitativní strategie umožňuje pracovat s velkými vzorky a hledat souvislosti, které lze dobře vizualizovat pomocí síťové analýzy. Zároveň se ovšem tato metoda ochuzuje o velkou část kontextu, v němž jednotlivá rozhodnutí vznikala. Proto je vhodné její používání propojit s kvalitativními strategiemi.

⁴⁹ HARAŠTA, SMEJKALOVÁ, NOVOTNÁ, ŠAVELKA, POLČÁK, KASL, LOUTOCKÝ, MÍŠEK, op. cit., s. 167.